

Eerlijke
Pensioenwijzer

Pensioenfondsen en landroof – Een ongemakkelijke waarheid

Samenvatting – Nederlands

Let op embargo tot 25 februari 2021

Eerlijke Pensioenwijzer

25 Februari 2021

Eerlijke Pensioenwijzer

Pensioenfondsen en landroof – een ongemakkelijke waarheid

De Eerlijke Pensioenwijzer is een samenwerkingsverband van de volgende organisaties:

Amnesty International, Milieudefensie, Oxfam Novib, PAX and World Animal Protection

Februari 25, 2021

Onderzoek door: Peter Ras, Daniel Boyco and Imke Greven (Oxfam Novib)

Financieel onderzoek door: Jeroen Walstra (Profundo)

Samenvatting

De Eerlijke Pensioenwijzer heeft onderzoek gedaan naar de 10 grootste pensioenfondsen in Nederland en hun beleggingsrelaties met een geselecteerde lijst van 46 bedrijven die volgens publieke bronnen betrokken zijn bij ernstige landrechtenschendingen. In totaal beleggen de 10 grootste Nederlandse pensioenfondsen minimaal EUR 8,2 miljard in deze 46 bedrijven die betrokken zijn bij landrechtenschendingen. Lokale gemeenschappen in landen als Brazilië, Kameroen, Colombia, Congo, Ecuador, India, Irak, Nigeria, Peru en Sierra Leone hebben volgens een lange lijst van externe bronnen negatieve impact ondervonden door landroof door deze bedrijven. Hoewel alle tien pensioenfondsen beleggen in een aantal van de geselecteerde bedrijven die betrokken zijn bij schendingen van landrechten, was geen van hen in staat of bereid om - door middel van openbare documenten en/of in antwoord op een aan hen voorgelegde enquête - aan te tonen dat zij al deze bedrijven structureel onder druk zetten om een einde te maken aan de schending van landrechten, of om deze te helpen voorkomen. De grootste investeerders in genoemde bedrijven zijn ABP, PFZW en PMT (zie tabel 1).

De scores van de pensioenfondsen in dit praktijkonderzoek (score range: 1 - 10) variëren van een 5 ('twijfelachtig': Pensioenfonds Detailhandel) tot een 1 ('zeer slecht', laagste score: PH&C, PME, PMT, StiPP en Pensioenfonds Vervoer). De pensioenfondsen ABP, BPL Pensioen en PFZW kregen de score 2 ('slecht'). Bpf Bouw kreeg de score 3.

Concrete voorbeelden van landrechtenschendingen door bedrijven waar Nederlandse pensioenfondsen in beleggen zijn:

- Oliemaatschappij Total uit Frankrijk: in 2018 werden lokale gemeenschappen in Oeganda, die protesteerden tegen een nieuwe oliepijplijn, gedwongen om hun land te verlaten en onvoldoende gecompenseerd;
- Rio Tinto uit Australië: in 2020 heeft 's werelds grootste producent van ijzererts twee oude heilige grotten, 46.000 jaar oud, van Aboriginals in Australië opgeblazen ten behoeve van een mijnuitbreiding;
- IJzerproducent Vale uit Brazilië: in 2019 stortte een dam bij een ijzerertsmin in tijdens een ongeluk waarbij ten minste 231 mensen omkwamen. Dit gebeurde slechts drie jaar na een eerdere mijnramp, van een mijn die mede-eigendom was van Vale. Toen deze dam instortte, vernielden ze een dorp in Brazilië, wat resulteerde in een verlies van 19 levens en honderden ontheemden. Lokale gemeenschappen en Ngo's hebben een transnationale coalitie gevormd, The International Movement of People Affected by Vale. Eerder heeft Vale minstens 200 families ontheemd om de S11D ijzerertsmin te ontwikkelen, eveneens in Brazilië. En Vale was betrokken bij schendingen van rechten van lokale gemeenschappen in verband met steenkool in Mozambique, waar door Vale's activiteiten in het gebied zo'n 1.360 families ontheemd raakten.

Tabel 1 Totale investeringen in geselecteerde bedrijven door pensioenfondsen

Pensioenfonds	Investerings (in EUR mln.)	Aantal bedrijven
ABP	3722	22
Bpf Bouw	474	21
BPL Pensioen	Gegevens niet beschikbaar	8
Pensioenfonds Detailhandel	222	24
PFZW	2007	29
PH&C	104	13
PME	551	19
PMT	1018	21
StiPP (zie 2.9 voor verduidelijking)	101	9
Pensioenfonds Vervoer	Gegevens niet beschikbaar	23
Totaal	8199	46

Landgerelateerde mensenrechtenschendingen: een groeiend mensenrechtenprobleem

- Rurale gemeenschappen hebben te maken met een toenemende vraag naar hun land en natuurlijke hulpbronnen van overheden, bedrijven en investeerders. De huidige patronen van landbeheer en landgebruik zijn vaak ongelijk, niet duurzaam en hebben verschillende, cumulatieve, nadelige gevolgen. De gevolgen zijn onder meer mensenrechtenschendingen, aantasting van ecosystemen, verlies van biodiversiteit, uitputting en/of vervuiling van grondwater en drinkwater, uitstoot van broeikasgassen en lokale conflicten. Ondanks de cruciale rol die land en natuurlijke hulpbronnen spelen in het levensonderhoud en de cultuur van de meeste mensen, worden landrechten in veel landen niet goed beschermd of goed gedefinieerd. De toenemende druk op land en water is een groeiend probleem voor miljoenen mensen, vooral voor vrouwen en gemarginaliseerde groepen.
- Tot 2,5 miljard mensen zijn afhankelijk van inheems en gemeenschapsland, dat meer dan 50 procent van het land op de aarde uitmaakt; zij bezitten echter juridisch gezien slechts een vijfde deel. De resterende vijf miljard hectare blijft onbeschermd en kwetsbaar voor landroof.
- 93% van de landconcessies in de landbouw, mijnbouw, bosbouw/kap en olie- en gasector wordt bewoond - op basis van een analyse van 73.000 concessies in acht landen. Vandaag de dag komt de oproep tot het respecteren van Vrije, Voorafgaande en Geïnformeerde Toestemming (FPIC) van steeds meer verenigde inheemse, mensenrechten-, vrouwenrechten- en klimaatbewegingen die werken aan een divers scala aan campagnes.
- Moord op landrechtenactivisten is een groot en groeiend probleem. 2019 toonde een [recordaantal](#) vermoorde land- en milieuverdedigers in één jaar. In 2019 kwamen 212 land- en milieuverdedigers om het leven - gemiddeld meer dan vier mensen per week. Grootschalige landbouw, mijnbouw en houtkap zorgen nog steeds voor de meeste aanvallen op milieuverdedigers wereldwijd.

Methodologie

De Eerlijke Pensioenwijzer heeft voor dit praktijkonderzoek onderzoek gedaan naar landrechten. Dit praktijkonderzoek is geïnitieerd door Oxfam Novib. Profundo heeft namens Oxfam Novib en de Eerlijke Pensioenwijzer onderzoek gedaan naar beleggingen van tien Nederlandse pensioenfondsen in een geselecteerde lijst van bedrijven die betrokken zijn bij ernstige schendingen van landrechten met aanzienlijke negatieve sociale en mensenrechten gevolgen voor de lokale bevolking. Het doel van dit onderzoek was het analyseren van de mogelijke acties die pensioenfondsen ondernemen om schendingen van landrechten door deze bedrijven te voorkomen en te stoppen.

Er zijn 41 gevallen van land-gerelateerde mensenrechtenschendingen door in totaal 46 bedrijven geselecteerd. De geselecteerde bedrijven in dit praktijkonderzoek kregen de gelegenheid om commentaar te geven op de (concept-) onderzoeksresultaten die in het rapport zijn gebruikt. Vervolgens kregen alle 10 pensioenfondsen die in de Eerlijke Pensioenwijzer zijn opgenomen een vragenlijst. Na ontvangst van de antwoorden op de vragenlijst door de meeste pensioenfondsen heeft de Eerlijke Pensioenwijzer de antwoorden van de pensioenfondsen gecontroleerd en de concept-resultaten naar alle pensioenfondsen gestuurd en hen de gelegenheid gegeven om commentaar te geven op eventuele feitelijke onjuistheden. Na ontvangst van het commentaar op de conceptresultaten heeft de Eerlijke Pensioenwijzer alle relevante opmerkingen opgenomen en het eindrapport geschreven. Het rapport bevat een score voor elk pensioenfonds tussen 1 en 10.

Ibu Nurisam and her husband trudge up an embankment to get to her corn fields which are in dispute with a Wilmar palm oil plantation in Koto Baru village. May 22, 2018. Photo/Ed Wray.

Voornaamste conclusies:

1. In totaal hebben de 10 grootste Nederlandse pensioenfondsen (minstens) EUR 8.2 miljard belegd in 46 bedrijven die betrokken zijn bij de schending van landrechten.
2. Er zijn grote verschillen in de manier waarop pensioenfondsen met deze bedrijven omgaan. Pensioenfonds Detailhandel heeft aanzienlijke inspanningen kunnen laten zien bij de helft van de betrokken bedrijven waarin dit pensioenfonds belegt op het gebied van dialoog over de schending van landrechten. Veel andere fondsen konden slechts wijzen op meer algemene betrokkenheid bij mensenrechten, vaak voor slechts enkele van de in dit rapport genoemde ondernemingen.
3. Publieke informatie van pensioenfondsen, die beleggen in ondernemingen die betrokken zijn bij schendingen van landrechten, over of zij hierop actie ondernemen en zo ja, hoe en met welke resultaten en impact voor de lokale betrokkenen, is uiterst beperkt. Publieke informatie is schaars en de antwoorden op vragen zijn meestal zeer algemeen.
4. Slechts 3 van de 10 pensioenfondsen (BPL, PFZW en PMT) hebben een publiek beleid om te voorkomen dat bedrijven waarin zij beleggen zich schuldig maken aan schending van landrechten en waarin tenminste het recht van FPIC voor inheemse volkeren wordt benoemd.
5. 6 van de 10 pensioenfondsen hebben dialoog gevoerd met 1 of meer van de in dit rapport genoemde bedrijven vanwege mensenrechtenschendingen en mogelijk daarbij hun betrokkenheid bij schendingen van landrechten (ABP, Bpf Bouw, BPL, Detailhandel, PFZW, Pensioenfonds Horeca en Catering). Echter: de meeste pensioenfondsen die dialoog voerden, hebben hun dialoog beperkt tot een (klein) aantal van de bedrijven waarin ze beleggen en die betrokken zijn bij landrechtenschendingen. Positieve uitzondering was Pensioenfonds Detailhandel: dit pensioenfonds verstrekte uitgebreide informatie, duidelijk gerelateerd aan landrechten, over 13 van de 24 bij landrechten-schendingen betrokken ondernemingen waarin zij belegt.
6. Dialoog gericht op 'herstel en verhaal': slechts 5 van de 10 pensioenfondsen (Bpf Bouw, BPL, Detailhandel, PFZW, Pensioenfonds Horeca en Catering) nemen herstel en verhaal op in hun dialoog met bij individuele ondernemingen die betrokken zijn bij landrechtenschendingen waarin ze beleggen, maar voor een beperkt aantal bedrijven.
7. Vijf van de tien pensioenfondsen sluiten 1 of meer ondernemingen uit die betrokken zijn bij landrechtenschendingen en zijn opgenomen in de lijst in dit rapport. Zes pensioenfondsen sluiten zelfs geen enkele onderneming uit in hun publieke uitsluitingslijsten als gevolg van eventuele mensenrechtenschendingen: ABP, Bpf Bouw, Pensioenfonds Detailhandel, PFZW, PME en PMT.
8. Geen van de pensioenfondsen heeft steun verleend aan of initiatieven genomen voor aandeelhoudersresoluties met betrekking tot landrechten voor een van de ondernemingen die betrokken zijn bij landrechtenschendingen waarin zij beleggen en die in dit rapport zijn opgenomen.

9. Monitoring van tijdgebonden verbetering: met betrekking tot beleid en/of gedrag van het bedrijf wordt een zeer beperkt aantal concrete voorbeelden gepubliceerd of verstrekt als antwoord op de vragenlijst door 4 pensioenfondsen (ABP, Bpf Bouw, BPL, Detailhandel). Zes pensioenfondsen hebben geen concrete voorbeelden gepubliceerd en/of verstrekt in antwoord op de vragenlijst.
10. Monitoring van tijdgebonden verbetering: wat betreft de verbetering van de situatie voor lokale gemeenschappen op het gebied van landrechten: de meeste pensioenfondsen monitoren dit niet, volgens hun eigen publicaties en hun antwoorden op de vragenlijst over bedrijven waarin zij beleggen en die betrokken zijn bij schendingen van landrechten en die in dit rapport zijn opgenomen. Alleen Pensioenfonds Detailhandel en Pensioenfonds Horeca en Catering rapporteren hier, zeer beperkt, op.
11. Transparantie over dialoog met bij landroof betrokken bedrijven en resultaten van deze dialoog: wat betreft de communicatie over ondernemingen die betrokken zijn bij landrechtenschendingen waar ze in beleggen, geven 6 pensioenfondsen (ABP, Bouw, BPL, Detailhandel, PFZW en Pensioenfonds Horeca en Catering), vaak zeer beperkt, informatie over hun dialoog. Ten aanzien van transparantie over communicatie met betrokken lokale gemeenschappen, gerelateerd aan ondernemingen die betrokken zijn bij landrechtenschendingen: vrijwel geen enkel pensioenfonds publiceert hierover of geeft relevante informatie of voorbeelden als antwoord op de vragenlijst. Alleen Pensioenfonds Detailhandel doet dit, zij het beperkt.
12. De meeste pensioenfondsen (8 van de 10) hebben aan dit praktijkonderzoek meegewerkt, zij het vaak in beperkte mate en met algemene (niet specifieke) informatie. Pensioenfonds Detailhandel was het meest open in haar communicatie en gaf uitgebreide informatie als antwoord op de vragenlijst. Twee pensioenfondsen weigerden aan dit onderzoek mee te werken: BPL Pensioen en Pensioenfonds Vervoer.
13. Toezeggingen: 8 van de 10 pensioenfondsen hebben zich niet bereid getoond om een eerste of extra stap te zetten op het gebied van landrechten. PFZW liet tijdens het onderzoekstraject weten dat zij in 2020 met Rio Tinto in gesprek was gegaan over de 'Australian Aboriginal casus'. Pensioenfonds Detailhandel deelde ons mee dat dit onderzoek de aanzet had gegeven tot vragen aan hun betrokken provider, o.a. naar de laatste stand van zaken over mogelijke verbeteringen of resultaten (t.a.v. betrokkenheid bij bedrijven over landrechten), of het ontbreken daarvan. De acht andere pensioenfondsen hebben zich niet bereid getoond om naar aanleiding van dit onderzoek een eerste of extra stap te zetten op het gebied van landrechten.

Case: Newmont Corporation in Peru

@Amnesty International Raul Garcia

Maxima

Maxima kocht in 1993 een stuk land waar ze met haar man en kinderen ging wonen. Ze houden er schapen en kippen, verzamelen wilde kruiden en verbouwen aardappelen en leiden een rustig leven. Die rust wordt brutaal verstoord als Máxima het waagt tegen het machtige mijnbouwbedrijf Newmont Corporation in opstand te komen. In 2011 kondigt Newmont Corporation aan de Yanacocha-mijn te willen uitbreiden en het land eromheen op te kopen. Wie goud wil winnen, moet grote hoeveelheden steen vergruizen. En dus is er meer grond nodig. Ook de grond van Maxima wordt geclaimd.

Bulldozers en klappen

Al snel beginnen de intimidaties. Twee van Máxima's schapen worden meegenomen door medewerkers van Yanacocha en gedood. Haar hond wordt opzettelijk overreden. Op een dag komen medewerkers van het mijnbedrijf en politieagenten met bulldozers om Máxima van haar grond te verdrijven. Ze laat de blauwe plekken zien, overgehouden aan de klappen die ze kreeg. Haar dochter Jhilda werd aangereden en bleef bewusteloos op de grond achter. Maar Máxima laat zich niet wegjagen. De grond is officieel van haar.

Juridische strijd

Wat volgt is een jarenlange juridische strijd. Er loopt een zaak tegen haar omdat ze weigert haar grond af te staan aan een mijnbouwbedrijf. Soms moet ze er zeven uur voor lopen, en regelmatig gaat ze voor niks omdat zittingen worden afgelast zonder haar op de hoogte te stellen. Ondertussen gaan de intimidaties gewoon door. Als ze in 2019 voor de zoveelste keer naar de rechtbank gaat, staat buiten een groep demonstranten, met spandoeken: 'Máxima no ésta sola'. Máxima is niet alleen.

Bron: [Amnesty International/Wordt Vervolgd Magazine](#)

Case: Socfin in Cameroon

Socapalm Palm Oil Concession in Cameroon

Forest Clearing for New Palm Oil Plantation in Cameroon

In March 2016 Greenpeace led an investigation on Socfin's plantations in Cameroon and published a report titled "Africa's forests under threat: Socfin's plantations in Cameroon and Liberia". The Société Financière des Caoutchoucs (Socfin), one of the leading oil palm and rubber tree plantation operators in Africa, plans to extend its plantations in a dozen countries, mostly African nations, threatening forests that are essential for the preservation of climate balances, biodiversity and the living conditions of local populations. The case study reveals that Socfin's business and its refusal to adopt a zero deforestation policy represent a major threat for Cameroon's forests in which the company operates.

Worker in a smallholder oil palm plantation in Apouh, Cameroon.

Expansion of industrial palm oil concessions is threatening local livelihood. © Micha Patault / Greenpeace

Source: [Greenpeace](#) and [Greenpeace media](#)

Belangrijkste aanbevelingen aan pensioenfondsen:

1. Neem in publiek kenbaar beleid over landrechten heldere eisen op aan bedrijven, inclusief het recht van FPIC voor inheemse volkeren en FPIC voor betekenisvolle consultatie van getroffen gemeenschappen.
2. Vergroot inspanningen om schendingen van landrechten aan te pakken bij alle bedrijven die betrokken zijn bij schendingen van landrechten waarin geïnvesteerd wordt.
3. Maak dialoog met bedrijven op het gebied van mensenrechten en landrechten SMART. Als bedrijven betrokken blijven bij schendingen van landrechten en dialoog niet binnen een redelijke termijn (bijvoorbeeld 3 jaar) succesvol is, sluit deze bedrijven dan uit.
4. Vergroot de diversiteit in informatiebronnen om ervoor te zorgen dat lokale gemeenschappen die te maken hebben met de negatieve gevolgen van landroof door bedrijven, goed vertegenwoordigd zijn. Neem hun standpunten en verzoeken om actie serieus.
5. Stel je open voor de samenleving: informeer pensioendeelnemers, de Nederlandse regering en het parlement, Ngo's en andere belanghebbenden actief over concrete inspanningen om schendingen van landrechten bij specifieke bedrijven waarin wordt belegd te voorkomen en te verminderen.
6. Voldoe aan de 'Key considerations for due diligence under the OECD Guidelines for Multinational Enterprises' met betrekking tot de communicatie over onder meer resultaten van dialoog met bedrijven over landrechtenschendingen.
7. Voldoe aan de afspraken gemaakt in het IMVO convenant voor de pensioensector en voldoe aan de criteria van het binnen dit convenant ontwikkelde 'Themadocument Landrechten'.

Belangrijkste aanbevelingen voor de Nederlandse regering:

1. Accepteer niet het gebrek aan bereidheid van individuele Nederlandse pensioenfondsen om structureel actie te ondernemen tegen ernstige landrechtenschendingen door bedrijven waarin zij beleggen, en dring aan op transparantie over de genomen maatregelen.
2. Verhoog de druk op Nederlandse pensioenfondsen om volledig te voldoen aan de OESO-richtlijnen, UNGP's, VGGT en andere relevante land- en mensenrechtenstandaarden, en gebruik een maximale hefboomwerking om de druk op individuele bedrijven die betrokken zijn bij landrechtenschendingen te verhogen om deze schendingen te voorkomen of te stoppen. Communiceer hierover met de samenleving en belanghebbenden.
3. Stimuleer pensioenfondsen om zich aan te sluiten bij de Nederlandse LANDdialoog, om landrechten wereldwijd te verbeteren door het versterken van de praktische toepassingen en monitoring van verbeteringsmaatregelen in lijn met de VGGT-principes.
4. Voer ambitieuze due diligence-wetgeving in voor bedrijven, waaronder financiële instellingen, om volledige naleving van de OESO-richtlijnen en UNGP's te waarborgen. Dit bevat in ieder geval toegang tot informatie, de rechter, aansprakelijkheid en herstel en specificeert duidelijke criteria voor adequate due diligence. Nederland moet ook een leidende rol in EU Due Diligence wetgeving op zich nemen.

Tabel 2 Scores van de pensioenfondsen

Pensioenfonds	Score (op een schaal van 1-10)
ABP	2
Bpf Bouw	3
BPL Pensioen	2
Pensioenfonds Detailhandel	5
PFZW	2
PH&C	1
PME	1
PMT	1
StiPP	1
Pensioenfonds Vervoer	1

The residents in West Sumatra of the village Koto Baru fight for their land against palm oil company Wilmar. Koto Baru villagers load palm fruits from their communal palm oil plantation into a truck in Koto Baru village May 22, 2018. Photo/Ed Wray.

Eerlijke Pensioenwijzer

De Eerlijke Pensioenwijzer is een samenwerkingsverband van de volgende organisaties:

Amnesty International, Milieudefensie, Oxfam Novib, PAX and World Animal Protection

